

Unga lagöverträdare

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet en rad motioner från allmänna motionstiden år 2001. I motionerna tas upp olika frågor om unga lagöverträdare. Det handlar bl.a. om brottsförebyggande åtgärder i vid bemärkelse, t.ex. genom åtgärder som stärker familjen, om ett nytt påföljdssystem för unga och om den slutna ungdomsvården. Utskottet avstyrker samtliga yrkanden och hänvisar därvid till pågående utredningsarbete och aviserade propositioner.

I ärendet finns fem reservationer och tre särskilda yttranden.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Utskottets överväganden	5
Tidiga åtgärder m.m.	5
Motionerna	5
Utskottet	5
Påföljdssystemet	9
Motionerna	9
Utskottet	9
Sluten ungdomsvård	11
Motionerna	11
Utskottet	11
Medling	13
Motionerna	13
Utskottet	13
Straffmyndighetsåldern, m.m.	14
Motionen	14
Utskottet	14
Föräldrastöd från polisen.....	15
Motionen	15
Utskottet	15
Häktningsutredning	16
Motionen	16
Utskottet	16
Reservationer.....	17
1. Familjens brottsförebyggande betydelse m.m. (punkt 1).....	17
2. Neuropsykiatriska funktionshinder (punkt 2).....	18
3. Nytt påföljdssystem, m.m. (punkt 3)	19
4. Nytt påföljdssystem, m.m. (punkt 3)	19
5. Dimensioneringen av den slutna ungdomsvården (punkt 4).....	20
Särskilda yttranden.....	21
1. Medling (punkt 5).....	21
2. Registrering av barn under 15 år (punkt 7).....	21
3. Häktningsutredning (punkt 9).....	21
Bilagor	
1. Förteckning över behandlade förslag.....	22
Motioner från allmänna motionstiden.....	22
2. Yttrande från SoU 2001/02:SoU4y	26

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Familjens brottsförebyggande betydelse m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:Ju213, 2001/02:Ju237 yrkandena 8–10, 2001/02:Ju266 yrkandena 1 och 12, 2001/02:Ju285 yrkande 11, 2001/02:Ju290, 2001/02:Ju389 yrkande 1, 2001/02:Ju425 yrkandena 2, 3 och 7 samt 2001/02:Ju450 yrkande 1.

Reservation 1 (m, kd, c, fp)

2. Neuropsykiatriska funktionshinder

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:Ju292, 2001/02:Ju334 och 2001/02:Ju367 yrkande 2.

Reservation 2 (kd, mp, c, fp)

3. Nytt påföljdssystem, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:Ju266 yrkandena 8 och 10, 2001/02:Ju275, 2001/02:Ju285 yrkandena 1, 5–8 och 10, 2001/02:Ju325 yrkande 1, 2001/02:Ju425 yrkandena 1 och 4 samt 2001/02:Ju449 yrkandena 6, 13 och 15.

Reservation 3 (m)

Reservation 4 (kd)

4. Dimensioneringen av den slutna ungdomsvården

Riksdagen avslår motion 2001/02:Ju425 yrkandena 5 och 6 och 2001/02:So374 yrkande 1.

Reservation 5 (kd, c)

5. Medling

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:Ju425 yrkandena 8–11 samt 2001/02:Ju450 yrkande 23.

6. Straffmyndighetsåldern

Riksdagen avslår motion 2001/02:Ju285 yrkande 9.

7. Registrering av barn under 15 år

Riksdagen avslår motion 2001/02:Ju285 yrkande 3.

8. Föräldrastöd från polisen

Riksdagen avslår motion 2001/02:Ju285 yrkande 2.

9. Häktning utredning

Riksdagen avslår motion 2001/02:Ju340 yrkande 3.

Stockholm den 16 maj 2002

På justitieutskottets vägnar

Ingvar Johnsson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ingvar Johnsson (s), Märta Johansson (s), Margareta Sandgren (s), Alice Åström (v), Ingemar Vänerlov (kd), Maud Ekendahl (m), Jeppe Johnsson (m), Helena Zakariasén (s), Ragnwi Marcelind (kd), Anita Sidén (m), Kia Andreasson (mp), Gunnel Wallin (c), Johan Pehrson (fp), Göran Norlander (s), Lennart Bolander (m) och Nalin Pekgul (s).

Utskottets överväganden

I detta ärende behandlar utskottet ett antal motionsyrkanden som väckts under den allmänna motionstiden år 2001 och som rör unga lagöverträdare. Merparten av de nu aktuella frågorna behandlades även i förra årets betänkande om unga lagöverträdare (bet. 2000/01:JuU13). I betänkandet tas upp frågor om bl.a. familjens brottsförebyggande betydelse, ett nytt påföljdssystem för unga, dimensioneringen av den slutna ungdomsvården och medling. Utskottet avstyrker bifall till samtliga motionsyrkanden och hänvisar därvid bl.a. till pågående utredningsarbete och aviserade propositioner. Jämför reservationerna 1–5.

Tidiga åtgärder m.m.

Motionerna

I motionerna Ju266 (m), Ju285 (m), Ju213 (kd), Ju290 (kd), Ju389 (kd), Ju425 (kd), Ju237 (c) och Ju450 (fp) understryks vikten av tidiga och snabba insatser, t.ex. vid ungdomsrån, när det gäller att förebygga brott av barn och ungdomar. Åtgärder som syftar till en snabbare handläggning, t.ex. jourdomstolar, och en starkare värdeöverföring begärs, familjens och skolans betydelse framhålls och vikten av att Sverige lever upp till barnkonventionen understryks.

I motionerna Ju292 (kd), Ju334 (mp) och Ju367 (kd) tas särskilt sikte på att barn med neuropsykiatriska funktionshinder tidigt uppmärksammas och att åtgärder sätts in i brottsförebyggande syfte.

Utskottet

I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) finns bl.a. bestämmelser om handläggningen av ungdomsmål. Dessa genomgick en genomgripande översyn år 1994. De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 mars 1995 (prop. 1994/95:12, bet. 1994/95:JuU1, rskr. 1994/95:39, SFS 1994:1760). Nyheterna rörde i första hand arbetet hos polis, åklagare och i domstol men gällde även socialtjänsten. De nya reglerna syftade till en bättre och snabbare handläggning av mål och ärenden där personer under 18 år misstänks för brott. Avsikten var att förkorta tiden mellan brott och reaktion samt att skapa förutsättningar för ett bättre samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. Ytterligare en viktig ambition var att skapa förutsättningar för bättre kontakter mellan den unge och hans föräldrar eller andra fostrare. Det övergripande syftet var att den nya ordningen skulle ha en brottsförebyggande effekt. En utvärdering av

reformen (se Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsdomsreform, SOU 1999:108) visade enligt utredningen ett i huvudsak positivt resultat. Ytterligare förbättringar kunde dock göras vilket föranledde regeringen att lägga fram ännu en proposition i ämnet i slutet av år 2000 (prop. 2000/01:56, bet. 2000/01:JuU18).

Den nuvarande regleringen ställer sålunda krav på ett nära samarbete mellan socialtjänsten, polisen, åklagarna och domstolarna. Regleringen är utformad för att åstadkomma en snabb handläggning genom tidiga kontakter mellan berörda myndigheter samtidigt som behovet av specialisering inom rättsväsendet i fråga om barns och ungdomars brottslighet tillgodoses. Föräldrarnas medverkan garanteras på flera sätt. Till exempel skall föräldrar eller andra vårdnadshavare normalt kallas till förhör som äger rum med barnet eller den unge, och de skall också underrättas om tidpunkten för en domstolsförhandling. Härtill kommer att det åligger socialtjänsten att utforma åtgärder som rör barn och unga i samråd med vårdnadshavaren och, i tillämpliga fall, med den unge själv.

Det kan tilläggas att riksdagen nyligen fattat beslut om lagändringar som går ut på att vidga kretsen av vuxna som kan vara ett stöd för den unge under brottsmålsförfarandet (prop. 2001/02:111, bet. 2001/02:JuU23).

Utskottet har för sin del ofta gjort uttalanden om familjens och skolans brottsförebyggande betydelse och i olika sammanhang understrukit vikten av en snabb och ändamålsenlig reaktion när barn och ungdomar begår brott (senast bet. 2000/01:JuU19).

Utskottet har naturligtvis ingen annan inställning nu. Utskottet vill alltså i linje med vad som anförs i här aktuella motionsyrkanden återigen understryka den stora betydelse som föräldrarna har för att barn och ungdomar skall få goda uppväxtvillkor. Självklart ifrågasätter utskottet inte heller föräldrarnas ansvar för barns och ungdomars fostran. Föräldrarna har en nyckelroll när det gäller att få barn och ungdomar att avstå från att begå brott. Det sagda innebär emellertid inte att det inte vilar ett ansvar också på t.ex. skolan, fritidsförvaltningen och socialtjänsten. Detta gäller inte minst i fråga om att tidigt uppmärksamma problem bland barn och unga och att i samråd med föräldrarna och andra närstående sätta in insatser till nytta för barnet eller den unge. I situationer när ett barn eller en ung person har svårigheter som manifesteras i brottslighet är det extra viktigt med ett nära samarbete mellan familjen och berörda myndigheter. Sammanfattningsvis har utskottet alltså ingen annan uppfattning om vikten av normöverföring och goda uppväxtvillkor för barn och unga samt snabba insatser när det behövs än den som kommer till uttryck i motionerna. Utskottet kan också konstatera att arbetet på området har den inriktning som efterfrågas i motionerna och att ytterligare lagändringar just har genomförts. Det finns alltså ingen anledning för riksdagen att nu ta något initiativ. Utskottet avstyrker bifall till motionerna Ju213, Ju237, Ju266, Ju285, Ju290, Ju389, Ju425 och Ju450 i här behandlade delar.

När det gäller den särskilda frågan om barn med neuropsykiatriska funktionshinder vill utskottet först nämna att socialutskottet i ett av riksdagen

godkänt betänkande avstyrkte yrkanden liknande de här aktuella förra våren (bet. 2000/01:SoU12 s. 14 f), bl.a. med hänvisning till det pågående arbetet inom den parlamentariska kommittén om ansvar och påföljder för psykiskt störda lagöverträdare (dir. 1999:39).

Sedan dess har BRÅ i rapporten Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser (BRÅ-rapport 2001:15) gett en översiktlig bild av nationell och internationell kunskap om tidiga individ- och familjefaktorer som medför ökad risk för att utveckla allvarlig och långvarig kriminalitet. I rapporten granskas också befintlig kunskap om tidiga insatser för att minska risken för kriminell utveckling bland särskilt utsatta barn. Rapporten belyser också vad som görs i Sverige på detta område. I rapporten anförs bl.a. att mödravården, barnavården, barnomsorgen, barn- och ungdomspsykiatri, skolan och socialtjänsten är centrala instanser i arbetet med att tidigt förebygga kriminell utveckling. Kritik riktas i rapporten mot hur dessa instanser arbetar för att minska risken härför. Det påpekas bl.a. att vetenskapligt förankrade metoder sällan tillämpas och att det ofta saknas systematisk dokumentation vad gäller insatser, metoder och resultat.

Socialstyrelsen bedriver ett arbete som syftar till att sammanställa den kunskap som finns om neuropsykiatriska störningar. En expertgrupp har tillkallats för ändamålet, och andra forskare har getts i uppdrag att komma med en "second opinion" i ämnet. Arbetet kommer att redovisas i en rapport under våren.

Från Rättsmedicinalverket har utskottet inhämtat att det bedrivs forskning rörande sambanden mellan neuropsykiatriska störningar och kriminalitet vid verkets avdelningar i Stockholm och Göteborg.

Inom ramen för de riskbedömningar som görs vid riksmottagningen i Kumla har man uppmärksammat problemet med att flera intagna har denna typ av störning.

Vissa frågor som aktualiseras i motionerna behandlas också i Psykansvarskommitténs betänkande (SOU 2002:3) Psykisk störning, brott och ansvar, där remisstiden för närvarande löper.

Utskottet har i denna fråga också inhämtat yttrande från socialutskottet (2001/02:SoU4y, se *bilaga 2*) som i sin tur inhämtat yttrande från Socialstyrelsen, vilket återfinns i detta betänkande som en bilaga till socialutskottets yttrande.

Socialutskottet konstaterar, efter att ha redovisat Socialstyrelsens synpunkter och tidigare riksdagsbehandling av hithörande frågor, m.m., att ett omfattande arbete pågår på flera fronter för att såväl identifiera som stödja personer med bl.a. neuropsykiatriska funktionsstörningar. Socialutskottet finner sammanfattningsvis inte skäl att frångå den i yttrandet redovisade principiella inställningen att riksdagen inte bör prioritera vissa sjukdomar framför andra och anser därför att de här aktuella motionerna bör avslås.

Det kan tilläggas att Socialstyrelsen i sitt yttrande till socialutskottet bl.a. understryker att betydelsen av tidig upptäckt av barn med neurologiska utvecklingsavvikelser/neropsykiatriska funktionsstörningar för att förhindra

sekundära problem har betonats i såväl internationella som nationella studier. I detta har barnhälsovården en nyckelroll men även barnläkare, BUP-personal, logopedier m.fl. måste involveras. Socialstyrelsen har i allmänna råd 1991:8 föreslagit att barnhälsovårdens hälsoundersökning skall utformas så att dessa barn blir igenkända och remitterade för utredning åtminstone före skolstart. Socialstyrelsen anför vidare att den enda rimliga strategin för att bistå barnet och familjens vardag är att genom skolhälsovård och elevvård fånga upp och basutreda barns svårigheter och resurser och därefter skapa anpassade pedagogiska arbetsmodeller. Socialstyrelsen anser också att samhällets enda möjlighet att kunna ge alla barn och specifikt gruppen barn med s.k. neurologiska utvecklingsavvikelse/neuropsykiatriska funktionsstörningar en god och sund utvecklingssituation vore att upprusta hälsovården och elevvården inom förskola och skola med kompetens att förstå, basutreda och pedagogiskt stödja barn med funktionssvårigheter och därmed också bättre uppmärksamma barn med svårigheter av annat slag. Socialstyrelsen anmärker, som framgått ovan, att den före sommaren 2002 kommer att presentera en Kunskapsöversikt – utredning, diagnostik och behandling – om ADHD hos barn och vuxna.

Slutligen bör här också nämnas att utbildningsutskottet under innevarande vår behandlat två motioner om barn med hyperaktivitet, m.m. (bet. 2001/02: UbU13). I motionerna betonades bl.a. att barn med hyperaktivitet måste få hjälp tidigt, att skolans kunskaper är bristfälliga och att det behövs både behandlingsmetoder och behandlingsprogram. Utbildningsutskottet avstyrkte motionerna och hänvisade därvid till det arbete som bedrivs inom Specialpedagogiska institutet (instruktion se SFS 2001:286, ändr. 2001:873).

Utskottet konstaterar att det i här aktuella motioner aktualiseras frågor om en grupp barn och ungdomar med mycket stora behov av stöd från föräldrar och andra närstående och från samhället. När det gäller tidiga förebyggande insatser måste utskottet emellertid också konstatera att dessa bör ske inom ramen för socialtjänstens, hälso- och sjukvårdens och skolans arbete. Inom dessa myndighetsområden pågår också en hel del arbete som bl.a. kommer att resultera i att en kunskapsöversikt publiceras under våren. Också inom kriminalvården har problematiken uppmärksamats när det gäller vuxna och visst arbete pågår. Härtill kommer att beredning pågår av Psykansvarskommitténs betänkande.

Utskottet, som har stor förståelse för syftet med motionerna, instämmer i att tidiga insatser här liksom i andra fall med stor sannolikhet också verkar brottsförebyggande. Utskottet är emellertid inte berett att göra några mer detaljerade uttalanden i saken; det ankommer inte på utskottet att avgöra frågor om t.ex. prioriteringar inom barnhälsovården eller skolan. Utskottet avstyrker motionerna Ju292, Ju334 och Ju367 i här behandlade delar.

Påföljdssystemet

Motionerna

I motionerna Ju266, Ju285, Ju325 och Ju449 (alla m) begärs med olika grad av precisering ett nytt påföljdssystem för unga lagöverträdare. Sammanfattningsvis innebär motionskraven att påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten avskaffas och ersätts med en ny påföljd – ungdomsstraff – som skall verkställas på särskilda kriminalvårdshem i kriminalvårdens regi. Samtidigt skall en ordning med villkorligt fängelse för unga införas och möjligheterna att anhålla och häkta unga ses över – ett yrkande som motionärerna i motion Ju275 (m) instämmer i. Vidare föreslås särskilda, mer förmånliga, regler för villkorlig frigivning (halvtidsfrigivning) och en i lag preciserad reglering av hur stor straff lindringen skall vara för unga lagöverträdare. Slutligen bör reglerna om särbehandling i påföljdshänseende av unga som fyllt 18 men inte 21 år tas bort.

I motion Ju285 (m) begärs att en ordning med weekendstraff införs och förespråkas en informationskampanj om föräldrars skadeståndsansvar.

I motion Ju425 (kd) efterfrågas en översyn av insatserna mot de unga lagöverträdarna i första hand i syfte att få till stånd effektivare åtgärder inom socialtjänsten, och vikten av att socialnämnderna verkligen upprättar de vårdplaner lagstiftningen ställer krav på understryks.

Utskottet

Våren 1998 beslutade riksdagen om nya påföljder för unga lagöverträdare (prop. 1997/98:96, bet. 1997/98:JuU21). De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1999.

Regleringen innebär en uppstramning av åtgärderna när ungdomar begår brott. Möjligheten att överlämna den unge till *vård inom socialtjänsten* finns kvar, men en förutsättning för denna påföljd är att socialnämnden lämnat in en vårdplan till rätten och att de planerade åtgärderna kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art och den unges tidigare brottslighet. Ett överlämnande till socialtjänsten kan förenas med böter eller en föreskrift om ungdomstjänst. Den sistnämnda påföljden liknar samhällstjänst och skall fullgöras i socialtjänstens regi. Vid allvarlig brottslighet, där påföljden annars måste bli fängelse, kan den unge i stället överlämnas till sluten ungdomsvård. Detta är en tidsbestämd påföljd med ett maximum på fyra år som verkställs på institutioner som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS). Verkställigheten regleras i en särskild lag om verkställighet av sluten ungdomsvård.

I brottsbalken finns regler om *särbehandling* av unga lagöverträdare. Av 30 kap. 5 § följer att det krävs synnerliga skäl för att en person skall kunna dömas till fängelse för brott han begått före 18 års ålder. Vidare gäller att för brott som någon begått efter det att han fyllt 18 år men innan han fyllt 21 år fängelse endast får dömas ut om det med hänsyn till gärningens straffvärde

eller annars finns särskilda skäl för det. Den unges ålder skall dessutom enligt 29 kap. 7 § beaktas vid straffmätningen.

Frågan om ålderns inverkan vid straffmätning har prövats i Högsta domstolen under hösten 2000 (dom den 22 september 2000 i mål nr B 3066-00). En utförlig redogörelse för Högsta domstolens dom finns i förra årets betänkande (2000/01:JuU13).

Sammanfattningsvis uttalade Högsta domstolen i den här aktuella frågan att en schematisk regel om en på levnadsålder grundad procentuell straffnedsättning i förhållande till straffvärdet skulle behöva förses med så många undantag och förbehåll att den inte skulle tjäna till verklig vägledning.

Frågan om *villkorligt fängelse* är aktuell inom Justitiedepartementet. Regeringen avser att ta initiativ till en fortsatt analys av frågor som rör påföljdssystemet, bl.a. möjligheterna att skapa ett system med villkorligt fängelse. Frågan är dock komplicerad och kräver noggranna överväganden.

Också frågan om *weekendfängelse* var aktuell förra året. Frågan behandlades på sin tid utförligt av Ungdomsbrottskommittén. I betänkandet Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35 del A s. 454 f) tog kommittén avstånd från tanken på veckoslutsfängelse.

Regler om *häktning och anhållande* finns i 24 kap. rättegångsbalken. De innebär i huvudsak att brottsmisstanken skall avse ett brott som har en straffskala som innefattar ett års fängelse och att det skall finnas sannolika skäl för misstanken. Vidare krävs att det finns risk för att den misstänkte undandrar sig lagföring, försvårar utredningen eller återfaller i brott. Av 23 § LUL följer dessutom att den som inte fyllt 18 år får häktas endast om det finns synnerliga skäl. Beslut om häktning fattas av rätten. Om det finns skäl att häkta någon får han anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan. Anhållande får vidare ske om det finns skälig misstanke och det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning. Beslut om anhållande fattas av åklagaren. Polisen kan alltså inte anhålla någon. Däremot kan en polisman gripa en person som det finns skäl att anhålla.

I frågan om *föräldrars skadeståndsskyldighet* gäller, som framgår av förra årets betänkande, att vårdnadshavaren kan bli skadeståndsskyldig enligt skadeståndslagens bestämmelser om han eller hon uppsåtligt eller av vårdslöshet försummat sitt ansvar för tillsyn av barnet.

Utskottet såg vid sin behandling av hithörande frågor förra året inget behov av att införa en möjlighet till halvtidsfrigivning för unga. Utskottet hänvisade i stället till att särbehandling av de unga lagöverträdarna bör ske i form av straffnedsättning. I den delen ansåg utskottet regelsystemet ändamålsenligt och avvisade tanken på en i lag fastslagen, på den tilltalades ålder grundad, skala för straffnedsättning. Utskottet avvisade också förslaget om att avskaffa kravet på särskilda skäl för att döma personer i åldern 18–21 år till fängelse. Inte heller fann utskottet anledning att föreslå en utvidgning av möjligheterna att anhålla ungdomar under 18 år. I avvaktan på resultatet av den översyn av påföljdssystemet för unga lagöverträdare som regeringen då hade aviserat såg utskottet heller ingen anledning att ändra uppfattning i fråga om socialtjän-

tens respektive kriminalvårdens ansvar för de unga. Utskottet ansåg också allttjämt att riksdagen med hänvisning till beredningsläget inte borde uttala sig om villkorligt fängelse, och när det gällde weekendfängelse intog utskottet samma avvisande inställning som tidigare. Utskottet var inte heller berett att stödja förslaget om en informationskampanj om föräldrars skadeståndsskyldighet.

Efter riksdagsbehandlingen förra våren har regeringen givit BRÅ, Socialstyrelsen och SiS i uppdrag att följa upp och utvärdera påföljdsreformen för unga lagöverträdare. Bland annat skall BRÅ och Socialstyrelsen gemensamt följa upp och utvärdera påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten såvitt avser dess användning och innehåll. Uppdraget omfattar bl.a. att belysa huruvida syftet med reformen – att ge de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens större utrymme – har uppnåtts. Vidare skall bl.a. följas upp vilka insatser som vidtagits från socialtjänstens sida beträffande unga efter domen på överlämnande. Därvid skall redovisas vilka överväganden som legat till grund för beslut om olika insatser och vilka åtgärder som vidtagits om de planerade insatserna inte kommit till stånd. Uppdraget skall redovisas senast den 29 november 2002.

Slutligen bör här nämnas att regeringen har för avsikt att under innevarande år tillsätta en utredning som skall göra en total översyn av påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

Utskottet konstaterar att det med hänsyn till det uppföljnings- och utredningsarbete som pågår respektive planeras inte finns någon anledning för riksdagen att nu göra några uttalanden med anledning av här behandlade yrkanden i motionerna Ju266, Ju275, Ju285, Ju325, Ju425 och Ju449.

Sluten ungdomsvård

Motionerna

I motion Ju425 (kd) begärs att fler platser för sluten ungdomsvård inrättas och att personalen inom den slutna ungdomsvården skall få handledning. I motion So374 (c) framhålls att antalet platser inom den slutna ungdomsvården måste vara så stort att verkställigheten kan inledas så snart en dom på vård vunnit laga kraft.

Utskottet

Som framgått ovan infördes en ny påföljd för unga lagöverträdare år 1998, sluten ungdomsvård. Påföljden är tidsbestämd med ett maximum på fyra år, och den verkställs på institutioner som drivs av SiS. Regler för verkställigheten finns i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU). Verkställigheten sker på sådana särskilda ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Avsikten var att domstolarna i de fall ett fängelsestraff inte kunde undvikas i stället skulle kunna döma till sluten ungdomsvård. Platsbehovet beräknades till 10

årsplatser för hela landet. Den nya påföljden har emellertid kommit att användas i betydligt större omfattning med platsbrist som följd. Ytterligare platser har därför successivt öppnats. För närvarande (maj 2002) finns enligt SiS 74 platser. Av dessa är 72 platser utnyttjade och 7–8 ungdomar skall placeras så snart respektive dom vunnit laga kraft. En plats på en låst behandlingsavdelning kostar normalt 2 900 kr per dygn men kostnaden kan vid vissa specialenheter överstiga 4 000 kr per dygn. Personaltätheten på institutionerna är hög; på en avdelning finns vanligen 5–8 ungdomar och minst 3–4 vårdare, fler dagtid. Det normala är att personalen får handledning av en extern handledare en gång i veckan eller en gång var fjortonde dag. Detta är en fråga som avgörs av den enskilda institutionen inom ramen för dygnskostnaden, uppger SiS.

Verkställigheten av den slutna ungdomsvården skall utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och de skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas. SiS ansvarar för verkställigheten, men den skall bedrivas i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemort. Enligt 5 § förordningen (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård skall en behandlingsplan upprättas för den som blir föremål för sådan vård. Behandlingsplanen skall avse vistelsen vid och utslussningen från det särskilda ungdomshemmet. Planen skall, med hänsyn till verkställighetens längd och övriga omständigheter, inriktas på åtgärder som kan främja den dömdes anpassning i samhället och förbereda den dömda för tillvaron utanför det särskilda ungdomshemmet. Behandlingsplanen skall upprättas av SiS i samråd med berörd socialnämnd, och den skall omprövas så snart det finns anledning till det.

Enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård får verkställigheten inledas så snart domen vunnit laga kraft i påföljdsdelen. Detta sker antingen genom att överklagandetiden löpt ut eller genom att den dömda avger nöjdförklaring. I avvaktan på att domen får verkställas kan den dömda vara häktad enligt de regler som gäller härför eller omhändertagen enligt LVU och intagen på en institution med stöd av de bestämmelserna, men den dömda kan också vara på fri fot. Någon regel om omedelbar verkställighet oavsett om domen vunnit laga kraft finns således inte. Regelsystemet för sluten ungdomsvård motsvarar i detta hänseende i princip det som gäller vid dom på fängelse.

Vid intagning för vård på de särskilda ungdomshemmen prioriteras enligt SiS de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. Verkställigheten börjar därför normalt så snart regelsystemet tillåter det. Detta har dock medfört att väntetider uppstått för LVU-vård på ungdomshemmen.

Utskottet behandlade frågor om tillgången på platser för sluten ungdomsvård både våren 2000 och 2001 (1999/2000:JuU16 respektive 2000/01:JuU19). Vid det senare tillfället konstaterade utskottet bl.a. att frågan om platsstillgången har direkt samband med anslaget till SiS, en fråga som låg – och alltså ligger – utanför utskottets beredningsområde.

Det ovannämnda uppdraget till BRÅ, Socialstyrelsen och SiS om en utvärdering av påföljdsreformen för unga lagöverträdare omfattar även den slutna

ungdomsvården. I den delen omfattar uppdraget bl.a. en utredning om orsakerna till att sluten ungdomsvård kommit att användas i betydligt större utsträckning än väntat. Vidare skall verkställighetens innehåll och samarbetet mellan myndigheterna bedömas. Som redan anmärkts skall utvärderingen redovisas senast den 29 november 2002.

Utskottet konstaterar återigen att frågan om antalet LSU-platser ligger utanför utskottets beredningsområde. Utskottet vill ändå anmärka att det synes som om den rådande platsbristen går ut över ungdomar som behöver vård med stöd av LVU och inte över dem som dömts till sluten ungdomsvård. Också frågan om handledning är en fråga för SiS och de aktuella institutionerna. Utskottet utgår emellertid från att personalen inom LSU-vården får det stöd som behövs i sitt många gånger mycket svåra arbete. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionerna Ju425 och So374 i här behandlade delar.

Medling

Motionerna

I motionerna Ju425 (kd) och Ju450 (fp) förespråkas medling och familjegruppskonferenser som ett sätt att lagföra unga lagöverträdare.

Utskottet

Också frågan om medling och familjegruppskonferenser behandlades utförligt förra året i utskottets betänkande 2000/01:JuU13. Där redovisas bl.a. BRÅ:s rapport Medling vid brott (BRÅ-rapport 2000:8) om den försöksverksamhet på området som drivits i hela landet. I rapporten gör BRÅ bl.a. bedömningen att medlingsverksamheten i fortsättningen lämpligast bör bedrivas av kommunerna inom ramen för socialtjänsten. BRÅ pekar också på behovet av ett tydligare regelverk, något som skulle kunna ge medlingsverksamheten ökad legitimitet och genomslagskraft. I betänkandet redovisas också en försöksverksamhet med familjegruppskonferenser eller familjerådslag som bedrivits i några kommuner och som redovisats i Svenska Kommunförbundets rapport Familjerådslag för unga som begått brott. Grundtanken är liksom vid medling att den unge skall konfronteras med brottsoffret, be om ursäkt och komma överens om gottgörelse. Härefter skall familjen göra upp en plan för den unge i syfte att komma till rätta med problemen. Till sin hjälp har familjen en fristående samordnare och andra professionella personer, t.ex. inom socialtjänsten, polisen och skolan.

En särskild utredare har på regeringens uppdrag analyserat medlingens roll i rättssystemet. Uppdraget redovisas i betänkandet Medling vid ungdomsbrott (SOU 2000:105). I betänkandet görs bl.a. bedömningen att medling vid ungdomsbrott är en åtgärd som bör användas i större utsträckning. Utredningen föreslår att det införs en särskild lag om medling vid ungdomsbrott. Det är enligt utredningen inte lämpligt att införa medling som en särskild påföljd eftersom den bygger på brottsoffrets frivilliga medverkan. Vidare anser ut-

redningen att det inte bör införas ett system med villkorade åtalsunderlåtelse där villkoret består i att den unge skall delta i ett medlingsförfarande. Däremot bör det kunna komma i fråga att meddela åtalsunderlåtelse om den unge deltagit i medling. Också vid straffmätning och påföljdsval bör det enligt utredningen bli möjligt att beakta att medling ägt rum. Att organisera medlingsverksamheten bör enligt utredningen bli en uppgift för socialtjänsten. Utredningen lämnar också vissa förslag som gäller formerna för medling vid ungdomsbrott.

I fråga om familjerådslag anförde utredningen att försöksverksamheten varit alltför begränsad för att det skulle gå att dra några mer långtgående slutsatser av den, men utredningen menade att familjerådslag kunde ha en positiv inverkan på gärningsmannen.

Vid utskottets behandling av frågan förra året var utredningens förslag föremål för remissförfarande. Utskottet ansåg att beredningsarbetet borde avvakts (bet. 2000/01:JuU13).

Utskottet anser att det inte finns anledning för riksdagen att i detta sammanhang göra några uttalanden om medling och familjerådslag. Utskottet behandlar i stället frågan vid beredningen av regeringens proposition Medling med anledning av brott (prop. 2001/02:126, bet. 2001/02:JuU26). Utskottet avstyrker bifall till motionerna Ju425 och Ju450 i här behandlade delar.

Straffmyndighetsåldern, m.m.

Motionen

I motion Ju285 (m) hävdas att straffmyndighetsåldern bör sänkas från 15 till 13 år och att polisen bör få möjlighet att registrera barn under 15 år som begått brott.

Utskottet

I 1 kap. 6 § brottsbalken föreskrivs att för brott som någon begått innan han fyllt 15 år inte får dömas till påföljd.

Straffansvarsutredningen behandlade i sitt betänkande Straffansvarets gränser (SOU 1996:185 s. 563 f) frågan om barns straffansvar. Utredningen fann inte skäl att föreslå någon ändring av åldersgränsen.

När utskottet förra våren behandlade ett likadant yrkande anförde utskottet som tidigare att det inte fanns anledning att överväga någon förändring (bet. 2000/01:JuU13).

Utskottet vidhåller denna uppfattning. Motion Ju285 i denna del avstyrks.

Enligt den polisregisterlagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2000 finns flera olika polisregister. De register som i fråga om barn under 15 år kan bli aktuella är i första hand misstankeregistret och belastningsregistret.

Möjligheterna att registrera brottsmisstänkta barn är emellertid begränsade. En förutsättning för registrering i misstankeregistret är att den misstänkte fyllt 15 år. Det ligger vidare i sakens natur att belastningsregistret inte kan inne-

hålla uppgifter om barn under 15 år eftersom de, som nyss framgått, inte får dömas till påföljd. Brottsmisstänkta barn kan dock registreras i polisens RAR-system – RAR står för Rationell AnmälningsRutin och är ett polisregister på lokal nivå. Det är således möjligt att på varje polismyndighet, det vill säga i varje län, i det sammanhanget registrera barn under samma förutsättningar som vuxna. I vilken utsträckning det sker är dock inte känt.

Frågan om registrering av barn under 15 år som begått brott har återkommande behandlats av utskottet under en följd av år. Under senare år har frågan varit uppe t.ex. i samband med behandlingen av polisregisterlagstiftningen respektive nya regler för påföljdssystemet (bet. 1997/98:JuU20 respektive JuU21) samt i motionsbetänkanden våren 1999 och 2000 (bet. 1998/99:JuU19 respektive 1999/2000:JuU16). Frågan behandlades ytterligare en gång förra året, nämligen i utskottets betänkande med anledning av regeringens proposition Ändringar i handläggningen av ungdomsmål m.m. (prop. 2000/01:56, bet. 2000/01:JuU18). Utskottet har vid varje tillfälle tagit avstånd från tanken på en reglering som skulle göra det möjligt att registrera brottsmisstänkta barn i centrala polisregister.

Utskottet har alljämt denna uppfattning. Motion Ju285 i denna del avstyrks.

Föräldrastöd från polisen

Motionen

I motion Ju285 (m) föreslås att föräldrarna skall kunna begära hjälp av polisen för att föra hem sina barn.

Utskottet

Enligt 12 § polislagen (1984:387) får polisen omhänderta barn under 18 år, om barnet påträffas i en olämplig miljö. Polisen skall skyndsamt överlämna barnet till dess föräldrar. Någon sådan mer allmän möjlighet till bistånd av polisen som efterfrågas i nu aktuell motion finns däremot inte.

Utskottet har tidigare tagit avstånd från tanken i motionen och hänvisat till att en sådan ordning riskerar att innebära en alltför stor belastning på polisens resurser. Utskottet har därvid också ansett då behandlade motionsyrkanden i stort vara tillgodosedda genom möjligheten att omhänderta och t.ex. köra hem barn under 18 år som påträffas i olämpliga ungdomsmiljöer och genom möjligheten till ingripanden enligt den sociala vårdlagstiftningen i vissa fall. Utskottet vidhöll den uppfattningen också förra året (bet. 2000/01:JuU13).

Utskottet har ingen annan uppfattning nu. Motion Ju285 i denna del avstyrks.

Häktningsutredning

Motionen

I motion Ju340 (v) krävs att den utredning om villkoren för unga häktade som riksdagen i april 2001 begärde omedelbart tillsätts.

Utskottet

Utskottet föreslog förra året i sitt av riksdagen godkända betänkande ett tillkännagivande till regeringen som gick ut på att det behövs en bredare analys av unga häktades situation. En utredning borde därför ges i uppdrag att kartlägga situationen för den grupp av häktade som är under 18 år. I utredningsuppdraget borde också ingå att lägga fram ett förslag till reglering av hur unga skall behandlas i häktena.

Regeringen gav redan i regleringsbrevet för år 2001 avseende kriminalvården Kriminalvårdsstyrelsen i uppdrag att redovisa hur kriminalvården arbetar med häktade ungdomar under 18 år. Uppdraget har redovisats i årsredovisningen för år 2001. Här framgår bl.a. att särskilda insatser görs för unga häktade men att Kriminalvårdsstyrelsen ändå är tveksam till om kriminalvården skall omhänderta ungdomarna. Frågan ställs om det inte vore lämpligare att frihetsberövandet sker i annan form.

Frågan om behandlingen av unga häktade kommer nu att fortsätta att beredas i Regeringskansliet med sikte på att en promemoria skall kunna remitteras under hösten. Frågan har också vissa beröringspunkter med det ovan nämnda planerade utredningsarbetet rörande påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

Utskottet, som i och för sig har viss förståelse för motionärernas otålighet, måste ändå konstatera att frågan om häktning av unga – där den av motionärerna berörda frågan utgör *ett* av flera problem – är mycket komplicerad. Arbetet med frågan, som inleddes med ett uppdrag till Kriminalvårdsstyrelsen som nyligen redovisats, fortsätter nu i Regeringskansliet. Utskottet är inte berett att för närvarande framställa ytterligare krav på regeringen. Motion Ju340 i denna del avstyrks.

Reservationer

1. Familjens brottsförebyggande betydelse m.m. (punkt 1)

av Ingemar Vänerlöv (kd), Maud Ekendahl (m), Jeppe Johnsson (m), Ragnwi Marcelind (kd), Anita Sidén (m), Gunnel Wallin (c), Johan Pehrson (fp) och Lennart Bolander (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna 2001/02:Ju213, 2001/02:Ju237 yrkandena 8–10, 2001/02:Ju266 yrkandena 1 och 12, 2001/02:Ju285 yrkande 11, 2001/02:Ju290, 2001/02:Ju389 yrkande 1, 2001/02:Ju425 yrkandena 2, 3 och 7 samt 2001/02:Ju450 yrkande 1.

Ställningstagande

Regeringen för en otidsenlig familjepolitik som inte ökar familjernas möjligheter att själva styra sin vardag. Normöverföring från vuxna till barn är en förutsättning för spridandet av grundläggande värderingar. Det största ansvaret för denna normbildning ligger hos familjen och andra vuxna som är samhällets bästa brottsförebyggande resurs. Familjepolitikens roll är att få till stånd trygga familjer med möjlighet att styra sin vardag och sina medel. Att barnen får handlingsmönster och uppfostras till ansvarstagande för sig själva och sina medmänniskor är av största vikt när det gäller att förebygga brott. Genom den uppfostran och den omsorg samt den starka självkänsla som barn får i en väl fungerande familj kan de bibringas en kontroll av det egna beteendet som gör att de avhåller sig från brott. En modern familjepolitik som utgår från barns rätt att känna trygghet under uppväxten måste alltså förenas med en offentlig debatt om normer och värderingar och om familjens ansvar för de värderingar man förmedlar till barnen; samhället måste erbjuda familjerna stöd i detta arbete. Här har skolan ett betydande ansvar. Det är ofta i skolan som konflikterna under uppväxtåren ställs på sin spets, och barnen måste i skolan få lära sig att grundläggande normer upprätthålls och gäller för alla.

Om detta inte fungerar måste samhället gripa in och tidigt och tydligt göra klart vilka regler som gäller, samtidigt som insatser görs för att stärka familjens förmåga att bidra med normöverföring och uppfostran. Att barnomsorgen, skolan och socialtjänsten härvid har en roll att spela är uppenbart. Också barnpsykiatrien bör spela en tydligare roll och resurser sättas in för att strukturera och effektivisera åtgärderna när barn begår brott. Syftet med insatserna skall vara att så tidigt som möjligt tillrättaföra barnet och erbjuda det goda levnadsvillkor samtidigt som det förhindras att enstaka lagöverträdelser övergår till en livsstilskriminalitet.

Slutligen vill vi understryka vikten av snabba åtgärder när det gäller barn och unga som begår brott.

Allt arbete som rör barn måste ha sin självklara utgångspunkt i den gemensam grundsyn som återspeglas i FN:s barnkonvention. Barn har i likhet med vuxna grundläggande medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som skall respekteras. Det kan inte uteslutas att det trots en omfattande genomgång av svensk rätt kan göras ytterligare förbättringar av lagstiftningen på detta område.

Regeringen bör få i uppdrag att i direktiven till den aviserade utredningen om unga lagöverträdare särskilt understryka familjens och skolans brottsförebyggande betydelse och ge den kommande utredningen i uppdrag att överväga olika sätt att stärka familjen och skolan samt snabba upp förfarandet i linje med vad vi här anfört. I utredningsdirektiven bör det också tydligt anges att barnkonventionen är en självklar utgångspunkt för arbetet.

2. Neuropsykiatriska funktionshinder (punkt 2)

av Ingemar Vänerlov (kd), Ragnwi Marcelind (kd), Kia Andreasson (mp), Gunnel Wallin (c) och Johan Pehrson (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:
Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna 2001/02:Ju292, 2001/02:Ju334 och 2001/02:Ju367 yrkande 2.

Ställningstagande

I det skede forskningen nu befinner sig har det blivit allt lättare att urskilja en rad riskfaktorer för framtida brottslighet. Det börjar alltså bli möjligt att identifiera riskgrupper, naturligtvis utan att det för den skull i det enskilda fallet är möjligt att göra en prognos. En sådan grupp där risken för framtida brottslighet är avsevärt större än normalt är barn med neuropsykiatriska funktionshinder. Det är också klarlagt att vuxna med sådana funktionshinder begår brott i en ovanligt stor omfattning. Såväl barn som vuxna med neuropsykiatriska funktionshinder bör alltså uppmärksammas på ett helt annat sätt än vad som nu är fallet. Kunskapsläget måste snabbt förbättras och nya kunskaper tillämpas. I det allmänna arbetet för välfärd skulle detta kunna ske inom ramen för en nationell strategi för brottsförebyggande insatser på individnivå. Inte minst gäller detta det brottsförebyggande arbetet bland barn och unga. Men också inom t.ex. en mer behandlingsinriktad kriminalvård är det nödvändigt att beakta sambanden mellan neuropsykiatriska störningar och kriminalitet.

Kunskapen finns – eller håller på att tas fram och systematiseras. Enligt vår mening bör regeringen få i uppdrag att utarbeta ett handlingsprogram där kunskapen tas till vara i syfte att förbättra livskvaliteten för berörda grupper och samtidigt minska brottsligheten.

3. Nytt påföljdssystem, m.m. (punkt 3)

av Maud Ekendahl (m), Jeppe Johnsson (m), Anita Sidén (m) och Lennart Bolander (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 3. Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna 2001/02:Ju266 yrkandena 8 och 10, 2001/02:Ju285 yrkandena 1, 5, 8 och 10, 2001/02:Ju325 yrkande 1 samt 2001/02:Ju449 yrkandena 6, 13 och 15 och avslår motionerna 2001/02:Ju275, 2001/02:Ju285 yrkandena 6 och 7 samt 2001/02:Ju425 yrkandena 1 och 4.

Ställningstagande

Enligt vår mening bör påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten avskaffas. I stället bör nya påföljdsformer som är anpassade till unga lagöverträdare införas. När det gäller allvarlig eller omfattande brottslighet är det särskilt viktigt att tydligt markera var gränsen går. En ny påföljd, ungdomsstraff, bör införas. Denna påföljd skall verkställas i kriminalvårdens regi på anstalter som är särskilt anpassade för unga lagöverträdare vad avser vårdens innehåll samt personalens utbildning och sammansättning. Samtidigt bör nya frigivningsregler övervägas för de yngsta, och ett system bör utarbetas för tydliga ungdomsrabatter vid straffmätningen. Efter fyllda 18 år skall unga lagöverträdare dock inte särbehandlas. Det är också viktig med särskild information så att det klargörs för alla föräldrar att det kan medföra skadeståndsansvar att inte ha tillräckligt god tillsyn över barnet. Regeringen bör få i uppdrag att se till att direktiven till den aviserade utredningen om unga lagöverträdare ligger i linje med vad vi här anför.

Beträffande övriga här behandlade yrkanden delar vi majoritetens uppfattning.

4. Nytt påföljdssystem, m.m. (punkt 3)

av Ingemar Vänerlöv (kd) och Ragnwi Marcelind (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 4. Därmed bifaller riksdagen delvis motion 2001/02:Ju425 yrkandena 1 och 4 och avslår motionerna 2001/02:Ju266 yrkandena 8 och 10, 2001/02:Ju275, 2001/02:Ju285 yrkandena 1, 5–8 och 10, 2001/02:Ju325 yrkande 1 samt 2001/02:Ju449 yrkandena 6, 13 och 15.

Ställningstagande

Under det senaste året har det framkommit, bl.a. vid en utfrågning i utskottet, att det nuvarande omhändertagandet av unga lagöverträdare inom socialtjänsten har stora brister. Vad vi finner särskilt bekymmersamt är att socialtjänsten uppenbarligen inte har den kunskap om den straffrättsliga regleringen som behövs för att förstå vikten av att vårdplaner upprättas. Detta kan leda till att vården får en mindre lämplig utformning. Men värre är att bristen på vårdplan och därmed vårdbedömning kan medföra att den unge inte döms till en adekvat påföljd. Enligt vår mening är det således hög tid att göra en översyn av socialtjänstens insatser för unga lagöverträdare. Frågan om vårdplaner bör dock inte avvakta ett utredningsarbete. Regeringen bör i stället få i uppdrag att se till att socialtjänstens alla instanser genast nås av adekvat information på denna punkt.

Beträffande övriga här behandlade yrkanden delar vi majoritetens uppfattning.

5. Dimensioneringen av den slutna ungdomsvården (punkt 4)

av Ingemar Vänerlöv (kd), Ragnwi Marcelind (kd) och Gunnel Wallin (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 5. Därmed bifaller riksdagen delvis motion 2001/02:Ju425 yrkandena 5 och 6 och 2001/02:So374 yrkande 1.

Ställningstagande

Målet med den slutna ungdomsvården måste vara att försöka ändra den unges totala livssituation utifrån hans personlighet, bakgrund och förutsättningar. Detta är inte någon lätt uppgift. För att lösa den krävs stora resurser. Vi tänker här på att det är nödvändigt att det finns ett tillräckligt antal platser inom institutionsvården; som bekant är platsbristen för närvarande stor och det återstår att se om den utbyggnad av verksamheten som nu sker är tillräcklig. Det är vidare nödvändigt att göra särskilda satsningar på personalen, t.ex. i form av handledning, för att behålla personalen och förhindra utbrändhet. Regeringen bör ges i uppdrag att återkomma på tilläggsbudget med förslag om de medel som erfordras.

Särskilda yttranden

1. Medling (punkt 5)

av Ingemar Vänerlöv (kd), Maud Ekendahl (m), Jeppe Johnsson (m), Ragnwi Marcelind (kd), Anita Sidén (m), Gunnel Wallin (c), Johan Pehrson (fp) och Lennart Bolander (m).

Vi har i flera år drivit frågan om medling och familjerådslag som lämpliga åtgärder för unga lagöverträdare. Enligt vår mening skall medling främst ske i syfte att stärka brottsoffret samt att medvetandegöra den unge lagöverträdaren om gärningens allvarliga konsekvenser. Det är glädjande att regeringen nu äntligen lagt fram en proposition i ämnet. Vi kommer att få anledning att återkomma till frågor om utformningen av medlingsinstitutet i det sammanhanget.

2. Registrering av barn under 15 år (punkt 7)

av Maud Ekendahl (m), Jeppe Johnsson (m), Anita Sidén (m) och Lennart Bolander (m).

Enligt vår mening finns det mycket som talar för att det skulle vara lämpligt att tillåta en mer omfattande registrering i polisens register av barn under 15 år som begått brott. Vi avser att återkomma till frågan i ett senare sammanhang.

3. Häktningens utredning (punkt 9)

av Alice Åström (v).

Under senare år har det blivit allt vanligare att ungdomar under 18 år häktas. Häktesverksamheten är inte anpassad för så unga personer och lämpligheten i att placera dem i häkte kan starkt ifrågasättas. Jag utgår från att regeringen utan uppskov tar ställning till hur frågan bör utredas vidare.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden

2001/02:Ju213 av Magnus Jacobsson och Amanda Agestav (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om vikten av nolltolerans mot ungdomskriminalitet.

2001/02:Ju237 av Agne Hansson m.fl. (c):

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att barnkonventionens införlivande i svensk rätt ytterligare måste fördjupas och förstärkas.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att det är främst i familjen som barn ges normer och värderingar.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett normskapande samhälle.

2001/02:Ju266 av Bo Lundgren m.fl. (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av intensifierade insatser mot ungdomsbrott.

8. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om ett nytt påföljdssystem för unga brottslingar.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avskaffa vård inom socialtjänsten som ungdomspåföljd.

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av insatser från socialtjänsten vid brott begångna av barn under 15 år.

2001/02:Ju275 av Cristina Husmark Pehrsson och Leif Carlson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om nödvändigheten av att se över reglerna för häktning och anhållan av unga lagöverträdare.

2001/02:Ju285 av Sten Tolgfors (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att föräldrarnas ansvar för barnen bör understrykas genom information om föräldrarnas skadeståndsansvar.

2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring vad gäller rätten att begära hjälp av polis eller socialtjänst att få hem sina barn, som utan lov vistas på stan eller i andra olämpliga miljöer nattetid, i enlighet med vad som anförs i motionen.
3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring vad gäller polisens rätt att registrera brottsmisstänkta ungdomar under 15 år, i enlighet med vad som anförs i motionen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att ungdomar under 18 år som begått allvarliga brott skall kunna dömas till ett särskilt frihetsberövande ungdomsstraff på kriminalvårdshem för unga.
6. Riksdagen begär att regeringen utreder möjligheten att införa ett villkorat frihetsberövande straff, i enlighet med vad som anförs i motionen.
7. Riksdagen begär att regeringen utreder möjligheten av att kunna döma unga brottslingar till ett s.k. weekendfängelsestraff, i enlighet med vad som anförs i motionen.
8. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring som innebär att straffet utmäts på samma sätt för alla brottslingar över 18 år, i enlighet med vad som anförs i motionen.
9. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring som innebär att straffmyndighetsåldern sänks till 13 år, i enlighet med vad som anförs i motionen.
10. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring som ökar möjligheterna att anhålla ungdomar mellan 15 och 18 år, i enlighet med vad som anförs i motionen.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om skolans arbete mot mobbning.

2001/02:Ju290 av Ingemar Vänerlöv (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om vikten av att åtgärder sätts in för att komma till rätta med minderåriga barns brottslighet.

2001/02:Ju292 av Ingemar Vänerlöv (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda de neuropsykiatriskt funktionshindrades levnadsomständigheter.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att beakta sambanden mellan neuropsykiatriska störningar och kriminalitet i det brottsförebyggande arbetet.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att beakta sambanden mellan neuropsykiatriska störningar och kriminalitet i en mer behandlingsinriktad kriminalvård.

2001/02:Ju325 av Anne-Katrine Dunker och Cristina Husmark Pehrsson (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att brott skall handhas av rättsväsendet.

2001/02:Ju334 av Matz Hammarström m.fl. (mp):

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till en nationell strategi för tidiga brottsförebyggande insatser på individnivå för barn och ungdomar i enlighet med vad som anförs i motionen.

2001/02:Ju340 av Alice Åström m.fl. (v):

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att frågan om en särskild reglering för unga i häkte snarast måste utredas i enlighet med riksdagens beslut förra året.

2001/02:Ju367 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening behovet av tidiga åtgärder för psykiatrisk vård för att förebygga brott enligt vad som anförs i motionen.

2001/02:Ju389 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening behovet av en förändrad brottsförebyggande strategi i syfte att systematiskt, långsiktigt och med stor tydlighet arbeta med informationsinsatser för att medvetandegöra föräldrar och andra som har tillsyn över barn om värdeöverföringens betydelse och om stärkande av barns inre kontroll.

2001/02:Ju425 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

1. Riksdagen begär av regeringen en översyn av insatserna mot minderåriga brottslingar i syfte att åstadkomma en adekvat omorganisation av socialtjänstens insatser eller tillskapande av ett helt nytt system för insatserna.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att möjliggöra för snabb åtgärdshantering av unga lagöverträdare.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om påskyndande av handläggningen av ungdomsmål genom att inrätta ungdoms- och jourdomstolar.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att socialförvaltningarna måste uppmärksammas på konsekvensen att unga lagöverträdare kan få felaktig påföljd om inte en vårdplan upprättats.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att fler platser för slutenvård av unga brottslingar tillskapas snarast.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att personalgrupper inom Statens institutionsstyrelse får professionell handledning.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en utvärdering bör göras av påföljden för personrån.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av att medlingsverksamheten får ett tydligt regelverk och därmed ger verksamheten ökad legitimitet.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att det bör finnas möjlighet att kunna meddela åtalsunderlåtelse om den unge deltagit i medling.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör överväga att lagföra unga brottslingar genom medling.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör överväga att lagföra unga brottslingar genom familjerådslag.

2001/02:Ju449 av Fredrik Reinfeldt m.fl. (m):

6. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om villkorlig frigivning i enlighet med vad som anförs i motionen.
13. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag på lagstiftning för att tydliggöra ungdomsrabatterna vid utdömandet av fängelsestraff i enlighet med vad som anförs i motionen.
15. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om att utöka möjligheterna till att häkta personer under 18 år.

2001/02:Ju450 av Johan Pehrson och Helena Bargholtz (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förebyggande insatser från skola och sociala myndigheter för att minska risken att barn kommer snett i livet.
23. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om medling och familjerådslag.

2001/02:So374 av Gunnel Wallin (c):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att dom med slutna ungdomsvård omedelbart måste verkställas.

BILAGA 2

Socialutskottets yttrande 2001/02 SoU4y

Neuropsykiatrisk problematik

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har den 14 februari 2002 beslutat att bereda socialutskottet tillfälle att yttra sig över motionerna 2001/02:Ju292, 2001/02:Ju334 och 2001/02:Ju367 yrkande 2 vilka rör problem förknippade med neuropsykiatriska funktionsstörningar.

Socialutskottet har den 21 februari 2002, under återopande av 4 kap. 10 § riksdagsordningen, anhållit om yttrande över motionerna från Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen har den 10 april 2002 yttrat sig över de aktuella motionerna. Yttrandet finns i sin helhet i bilaga 1.

Socialutskottet

Motionerna

I *motion Ju292 av Ingemar Vänerlöv (kd)* begärs tillkännagivande om att utreda de neuropsykiatriska funktionshindrades levnadsomständigheter (*yrkande 1*). Motionären anför att det stöd som barn och vuxna med neuropsykiatriska funktionshinder är i behov av involverar många av samhällets stödfunktioner: socialtjänsten, skolan, vuxenutbildningen, försäkringskassan, barn- och vuxenpsykiatri, missbruksvården, kriminalvården m. fl. Insatserna, som dessa institutioner förmedlar, kunde bli till så mycket större hjälp och lämnas med större engagemang om de grundades på en bättre insikt om hjälptagarnas svårigheter. Motionärerna anför vidare att det är angeläget att, i samverkan med de drabbades intresseorganisationer, gå igenom vad de neuropsykiatriska funktionshindren innebär i olika livssituationer och att i större utsträckning än hittills anpassa samhällets stöd till de behov som föreligger. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att utreda levnadsvillkoren för människor med neuropsykiatriska funktionshinder och föreslå hur samhällsstödet ska kunna förändras, för att bättre än hittills svara mot deras behov. Vidare begärs tillkännagivande om att sambanden mellan neuropsykiatriska störningar och kriminalitet bör beaktas i det brottsförebyggande arbetet och i en mer behandlingsinriktad kriminalvård (*yrkandena 2 och 3*). Motionären pekar på att den höga förekomsten av neuropsykiatriska störningar bland dem som hamnar inom kriminalvården hittills inte tillräckligt har uppmärksamats och inte heller resulterat i något handlingsprogram. Motionären anser att Kriminal-

vårdsstyrelsen och Brottsförebyggande rådet (BRÅ) i bred samverkan bör utreda hur kunskapen om dessa samband kan implementeras i det brottsförebyggande arbetet, i kriminalvården och i en återfallsförebyggande habilitering.

I *motion Ju334 av Matz Hammarström m.fl. (mp)* begärs tillkännagivande om förslag till en nationell strategi för tidiga brottsförebyggande insatser på individnivå för barn och ungdomar. Motionärerna anför att enligt Barn- och Ungdomspsykiatri är barn med tidig psykosocial problematik en eftersatt grupp. Tidigt uppvisat riskbeteende uppmärksammas i och för sig inom barnomsorg och skola, men leder alltför sällan till adekvata åtgärder. Motionärerna anser att problematiken bör lyftas till nationell nivå och regeringen ges i uppdrag att se till att frågan prioriteras, att samverkan på nationell nivå förekommer, att kunskap insamlas och att riktlinjer formuleras m.m.

I *motion Ju367 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd)* begärs tillkännagivande om behovet av tidiga åtgärder för psykiatrisk vård för att förebygga brott (*yrkande 2*). Motionärerna pekar på att det finns ett antal fall där personer bett om hjälp för att deras barn eller andra anhöriga har haft allvarliga psykiska problem. Det har därvid visat sig vara mycket svårt att få hjälp innan situationen blivit akut. Enligt motionärerna måste det bli lättare att få psykiatrisk hjälp innan ett brott begås. Undersökningar visar att ett antal personer som begår brott har sökt hjälp under de senaste sex månaderna före brottet. Insatser på ett tidigare stadium fungerar preventivt och måste prioriteras.

Socialutskottets ställningstagande

Inledningsvis konstaterar utskottet att Socialstyrelsen i sitt yttrande har anfört bl.a. följande.

Kunskaperna om neurologiska utvecklingsavvikelser/neuropsykiatriska funktionsstörningar liksom för de allvarliga konsekvenser som dessa kan få för barns utveckling och anpassning har ökat väsentligt under 1990-talet. Kunskaperna har ännu inte fått sådant genomslag att de nått utanför en trängre krets av forskare och yrkesverksamma med särskilt intresse för området. Socialstyrelsen har vidare anfört att omhändertagandet av personer med dessa störningar är en organisatorisk utmaning som kräver samverkan över förvaltnings- och huvudmannagränser. Det behövs genomtänkta planer för omhändertagande på olika nivåer inom såväl kommunala verksamheter som landstingsverksamheter. Organisationen för omhändertagande av dessa barn kan byggas upp på olika sätt och inom olika organisationer. Det bör alltid finnas tydliga gränser mellan vad som är kommunala verksamheters respektive landstingsverksamheters ansvar.

Socialstyrelsen har 1999 kartlagt förekomsten av och omfattningen av riktade resurser för utredning och diagnostik av barn och vuxna med misstanke om neurologiska utvecklingsavvikelser/neuropsykiatriska funktionsstörningar. Syftet med kartläggningen var dels att ge ett underlag för beslutsfattare för

att kunna bedöma behovet av resurser inom detta område, dels att informera vårdgivarna om problemets omfattning.

Socialstyrelsen nämner vidare att det inom styrelsen pågår ett förberedande arbete för att få till stånd tidiga insatser för ”barn i gråzonen”. Genom samarbete mellan förskola, socialtjänst och barnpsykiatri skall barn med problem tidigt identifieras och sedan erbjudas insatser inom den ordinarie verksamhetens ram. Samarbete med barnens föräldrar är en förutsättning. Strävan skall vara att få till stånd samarbete med föräldrarna kring barnens behov och problem. Det kan dock ibland röra sig om att enbart informera föräldrarna om hur man önskar hjälpa barnen pedagogiskt.

Socialstyrelsen kommer vidare före sommaren 2002 att presentera en ”Kunskapsöversikt – utredning, diagnostik och behandling – om ADHD hos barn och vuxna”. Den kommer att kunna ligga till grund för utarbetandet av lokala vårdprogram inom berörda delar av hälso- och sjukvården.

Därefter finns det anledning för socialutskottet att erinra om riksdagens beslut om prioriteringar inom hälso- och sjukvården (prop. 1996/97:60 Prioriteringar inom hälso- och sjukvården, bet. 1996/97:SoU14, rskr. 1996/97:186).

Ett näst intill enigt utskott ställde sig bakom propositionens riktlinjer för prioriteringar och anförde bl.a. följande (s. 22).

Vårdbehovet i varje enskilt fall måste enligt utskottet bedömas utifrån förutsättningarna i just det fallet. Såväl akuta som kroniska sjukdomar kan variera i svårighetsgrad från tid till annan hos samma patient och därmed vårdbehovet. Vården av en och samma sjukdom kan därför enligt utskottets uppfattning under olika stadier hamna i olika prioriteringsgrupper. Vilken diagnos eller sjukdom det är fråga om är inte det viktiga. Det avgörande är i stället tillståndet och vårdbehovet vid varje särskild tidpunkt. Högst prioritet bör därför gälla för vård av livshotande akuta sjukdomar, vård av svåra kroniska sjukdomar, palliativ vård och vård i livets slutskede samt vård av människor med nedsatt autonomi. - - - I ett flertal motioner från den allmänna motionstiden berörs vikten av insatser mot olika sjukdomar. Utskottet har under senare år i liknande fall regelmässigt uttalat att utskottet inte ställer sig bakom motionskrav om att satsningar bör göras på vissa sjukdomar eller att vården av dessa bör organiseras på visst sätt. Att bedöma sådana frågor är enligt utskottet i första hand en fråga för sjukvårdshuvudmännen. Socialstyrelsen skall vid behov tillhandahålla underlag för bedömningarna. Utskottet har även på senare år hänvisat till Prioriteringsutredningens arbete. De riktlinjer som regeringen lägger fram i propositionen och som utskottet nyss ställt sig bakom låter sig inte förena med någon ”lista” där vissa sjukdomar generellt prioriteras före andra. Det som tas upp i motionerna får enligt utskottets mening bedömas med ledning av de föreslagna principerna och riktlinjerna.

Socialutskottet har därefter, varje år, haft att ta ställning till ett stort antal motioner från den allmänna motionstiden som avser insatser mot olika sjukdomar. Utskottet har därvid regelmässigt vidhållit det s.k. prioriteringsbeslutet.

Som Socialstyrelsen anför i sitt yttrande har t.ex. behovet av samverkan mellan myndigheter och andra berörda verksamheter uppmärksammats i såväl Barnpsykiatrikommitténs slutbetänkande Det gäller livet – stöd och vård till

barn och ungdomar med psykiska problem (SOU 1998:31) som i Samverkansutredningens betänkande Samverkan – om gemensamma nämnder på vård- och omsorgsområdet, m.m. (SOU 2000:114), som för närvarande bereds i Regeringskansliet.

I den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården (prop. 1999/2000:149, bet. 2000/01:SoU5, rskr. 2000/01:53) har åtgärder för att stärka stödet till bl.a. barn och ungdomar med psykisk ohälsa lyfts fram. I propositionen (s. 44) anförs att avtalet om utvecklingsinsatser bör resultera i att barn och ungdomar som visar tecken på psykiska problem erbjuds tidigt och adekvat stöd. Vidare bör vårdbehoven hos ungdomar i åldersgruppen 16–25 år tillgodoses bättre genom samordnade insatser mellan barn- och ungdomspsykiatri och vuxenpsykiatri. Dessutom bör vårdinnehållet utvecklas för ungdomar med psykiska problem och problem med missbruk.

I detta sammanhang vill utskottet även erinra om att regeringen i budgetpropositionen för år 2002 har föreslagit att hälso- och sjukvården tillförs ökade resurser om sammanlagt 9 miljarder kronor fram t.o.m. 2004. Regeringen föreslår att medlen tillförs kommunerna och landstingen via det generella statsbidraget. För vart och ett av åren 2001 och 2002 föreslås att närmare 1 miljard kronor tillförs, för 2003 föreslås att närmare 3 miljarder kronor tillförs och för 2004 föreslås att närmare 4 miljarder kronor tillförs. Vidare föreslås att landstingen erhåller 70 % och kommunerna 30 % av tillskotten (prop. 2001/02:1 utg.omr. 25 s. 13).

Socialutskottet tog under riksmötet 2000/2001 initiativ till att tematiskt studera frågor med anknytning till psykiatri. Syftet var att skaffa djupare kunskaper på området. Studiebesök genomfördes på fyra orter i landet, nämligen Sundsvall, Malmö, Lund och Uppsala samt dessutom vid regionsjukhuset Karsudden. Utskottet kunde därvid konstatera att frågan om vikten av samverkan mellan olika huvudmän och/eller verksamheter aktualiserades och beslöt därför att anordna en offentlig utfrågning på temat Samverkan inom psykiatriområdet. Utfrågningen genomfördes den 13 november 2001. En utskrift av utfrågningen har publicerats i skriftserien Utredningar från riksdagen (2001/02:URD1).

Vidare noterar socialutskottet att staten den 1 juli 2001 har skapat en ny samordnad organisation med regional och lokal förankring för statens stöd i specialpedagogiska frågor, Specialpedagogiska institutet. Till grund för institutets bildande ligger riksdagens beslut den 3 november 1999 att ställa sig bakom regeringens bedömning i proposition Elever med funktionshinder – ansvar för utbildning och stöd (prop. 1998/99:105, bet. 1999/2000:UbU4, rskr. 1999/2000:14). Syftet med den nya samordnade stödorganisationen är bl.a. att förbättra möjligheterna att på ett flexibelt sätt möta behoven av insatser för olika typer av funktionshinder. Stödet skall huvudsakligen riktas till huvudmän med ansvar för förskoleverksamhet och utbildning inom det offentliga skolväsendet samt till motsvarande fristående skolor. Specialpedagogiska institutet skall tillhandahålla information och kunskap för att kunna

erbjuda barn och ungdomar med funktionshinder förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg respektive utbildning likvärdig den som andra barn får.

Riksdagen har också ställt sig bakom proposition 2001/02:14 Hälsa, lärande och trygghet (bet. 2001/02:UbU6, rskr. 2001/02:183) vari uttalas att elevhälsa bör ses som ett eget verksamhetsområde där skolhälsovård, elevvård och specialpedagogiska insatser ingår. Arbetet med elevhälsa bör vidare ses som en del av skolans lärandeuppdrag och det samlade arbetet för en god hälsa. Det förebyggande arbetet bör betonas och lokala mål och strategier finnas för arbete med elevhälsa.

Socialutskottet konstaterar avslutningsvis att Psykansvarskommittén i sitt betänkande Psykisk störning, brott och ansvar (SOU 2002:3) (s. 18) pekar på att såväl berättigade krav på humanitet som brottspreventiva skäl talar för att gärningsmannens behov av vård får betydelse för hur påföljden verkställs. Vårdbehovet skall tillgodoses oavsett vilken påföljd som har dömts ut i det enskilda fallet och skall grundas på en medicinsk bedömning. Vidare föreslår kommittén i betänkandet (s 260 f.) att en ny form för verkställighet av fängelse, slutet boende, införs för vissa funktionshindrade (bland vilka personer med vissa neuropsykiatriska störningar inkluderas). I det slutna boendet skall de boende erbjudas habiliterings- och rehabiliteringsåtgärder.

Mot bakgrund av det anförda kan socialutskottet konstatera att ett omfattande arbete pågår på flera fronter för att såväl identifiera som stödja personer med bl.a. neuropsykiatriska funktionsstörningar. Socialutskottet finner sammanfattningsvis inte skäl att frångå den principiella inställningen att riksdagen inte bör prioritera vissa sjukdomar framför andra och anser därför att justitiekammaren bör avstyrka bifall till motionerna Ju292 (kd), Ju334 (mp) och Ju367 (kd) yrkande 2.

Stockholm den 25 april 2002

På socialutskottets vägnar

Ingrid Burman

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ingrid Burman (v), Chris Heister (m), Susanne Eberstein (s), Margareta Israelsson (s), Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Lars U Granberg (s), Elisebeht Markström (s), Rolf Olsson (v), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m), Kenneth Johansson (c), Kerstin Heinemann (fp), Kent Härstedt (s), Christina Nenes (s) och Lotta N Hedström (mp).

Avvikande mening

Chatrine Pålsson och Lars Gustafsson (båda kd) anför:

Det stöd som barn och vuxna med neuropsykiatriska funktionshinder är i behov av involverar många av samhällets stödfunktioner t.ex. socialtjänsten, skolan, vuxenutbildningen, försäkringskassan, barn- och vuxenpsykiatri, missbruksvården, kriminalvården m.fl. Enligt vår mening kan insatserna, som dessa institutioner förmedlar, bli till så mycket större hjälp och lämnas med större engagemang om de grundas på en bättre insikt om hjälptagarnas svårigheter. Vi anser därför att det är angeläget att, i samverkan med de drabbades intresseorganisationer, gå igenom vad de neuropsykiatriska funktionshindren innebär i olika livssituationer och att i större utsträckning än hittills anpassa samhällets stöd till de behov som föreligger. Vi anser vidare att Socialstyrelsen bör få i uppdrag att utreda levnadsvillkoren för människor med neuropsykiatriska funktionshinder och föreslå hur samhällsstödet ska kunna förändras, för att bättre än hittills svara mot deras behov. Den höga förekomsten av neuropsykiatriska störningar bland dem som hamnar inom kriminalvården har hittills inte uppmärksammats tillräckligt och inte heller resulterat i något handlingsprogram. Vi anser därför att ansvariga myndigheter i bred samverkan bör utreda hur kunskapen om dessa samband kan implementeras i bl.a. det brottsförebyggande arbetet. Avslutningsvis vill vi peka på de svårigheter som föreligger för personer att få hjälp när deras barn eller andra anhöriga har allvarliga psykiska problem. Det har vid ett antal tillfällen visat sig vara mycket svårt att få denna hjälp innan situationen blivit akut. Det finns vidare undersökningar som visar att ett antal personer som begår brott har sökt hjälp under de senaste sex månaderna före brottet. Vi anser därför att möjligheterna att få psykiatrisk hjälp innan det går så långt att ett brott begås måste förbättras. Insatser på ett tidigt stadium fungerar preventivt och måste prioriteras. Det anförda innebär att vi anser att justitieutskottet bör tillstyrka bifall till motionerna Ju292 (kd) och Ju367 (kd) yrkande 2.

Bilaga 1

Yttrande från Socialstyrelsen

Yttrande över motionerna: 2001/02:Ju292 Psykiskt funktionshindrade; 2001/02:Ju334 Brottsförebyggande insatser på individnivå och 2001/02:Ju367 yrkande 2 Rättspsykiatrisk vård eller fängelsestraff

Socialstyrelsen har av riksdagens socialutskott anmodats inkomma med yttrande över rubricerade motioner.

Motion 2001/02:Ju292 Psykiskt funktionshindrade av Ingemar Vänerlov (kd)

Socialstyrelsen instämmer i motionärens synpunkter att personer med neuropsykiatriska tillstånd är en grupp som riskerar att fara illa i samhället och vill särskilt framhålla följande.

Socialstyrelsen anordnade 1998 tillsammans med Allmänna Barnhuset en hearing angående vård av barn och vuxna med autismspektrumstörningar. Vid detta möte framfördes önskemål om att Socialstyrelsen skulle kartlägga förekomsten och omfattningen av riktade resurser för utredning, diagnostik av barn och vuxna med misstanke på neurologiska utvecklingsavvikelse/neuropsykiatriska funktionsstörningar. Socialstyrelsen och Barnneuropsykiatriska sektionen beslöt att gemensamt kontakta respektive verksamheter med de frågeställningar som önskades besvarade.

Kartläggningen genomfördes under 1999 och bygger på enkäter till Landstingsförbundets kontaktmannagrupp i psykiatrirådgivning, verksamhetsansvariga inom BUP, Barnmedicin, Barnhälsovård och Barnhabilitering. Syftet med kartläggningen var dels att ge ett underlag för beslutsfattare för att kunna bedöma behovet av resurser inom detta område och dels att informera vårdgivarna om problemets omfattning.

Ny kunskap

Kunskaperna om neurologiska utvecklingsavvikelse/neuropsykiatriska funktionsstörningar liksom för de allvarliga konsekvenser som dessa kan få för barns utveckling och anpassning har ökat väsentligt under 1990-talet. Kun-

skaperna har ännu inte fått sådant genomslag att de nått utanför en trängre krets av forskare och yrkesverksamma med särskilt intresse för området. Inom hälso- och sjukvården, barnomsorg och skola är kunskapen om dessa tillstånd fortfarande bristfällig och stödet till familjer med dessa barn många gånger otillräckligt.

Organisatorisk utmaning

Omhändertagandet av personer med dessa störningar är en organisatorisk utmaning som kräver samverkan över förvaltnings- och huvudmannagränser.

Neuropsykiatriska tillstånd kan också beskrivas som någon form av medfödd eller förvärvad sårbarhet, där stress av olika slag kraftigt ökar risken för att individen utvecklar sekundära psykiska symtom. Nedrustningen av skolhälsovården och elevvården liksom de allt större klasserna kan ha bidragit till att t.ex. gruppen av barn med ADHD blivit ett svårhanterligt problem på specialistnivå inom hälso- och sjukvården i stället för att dessa på ett tidigare stadium tas om hand inom barnomsorgens och skolans hälsovård och pedagogiska verksamhet.

Kartläggning av resurser

Det framgår av kartläggningen att organisationen av utredning, diagnostik och behandling av barn med neurologiska utvecklingsavvikelser/neuropsykiatriska funktionsstörningar är svåröverskådlig och heterogen. Det finns ingen enskild specialitet som har den samlade kompetensen eller ansvaret, vilket gör att vården kan te sig olika beroende på var barnet hamnar.

Regionala skillnader

Det finns stora regionala skillnader vad gäller de specialiserade resurser som avsätts för utredning och diagnostik av barn med misstänkta neurologiska utvecklingsavvikelser/neuropsykiatriska funktionsstörningar. Det finns även exempel på där inom ett och samma upptagningsområde man valt att låta olika verksamheter ansvara för samma diagnosgrupp beroende på vilken ålder som barnet har. T.ex. kan BUP ansvara för 10–18-åringar och barnhabiliteringen för 0–10-åringar.

För vuxna är vare sig behovet eller möjligheten att erbjuda utredning och diagnostik preciserat annat än på enstaka ställen. Detta kan bero på att vare sig profession eller politiker har varit uppmärksamma på existensen av ett behov, än mindre på omfattningen av detsamma.

Väntetider

För barn är behovet av vård mer uppmärksammat. Tillgången till vård är däremot dålig med tanke på de i allmänhet långa väntetiderna. På de flesta ställen har noterats ett uppdämt behov vilket gör att väntelistorna blir onödigt långa.

Behov av förbättring*Organisation*

De långa väntetiderna till utredning och det stora antalet barn som väntar visar att behovet av insatser är stort inom detta område. Det behövs genomtänkta planer för omhändertagande på olika nivåer inom såväl kommunala som landstingsverksamheter. Organisationen för omhändertagande av dessa barn kan byggas upp på olika sätt och inom olika organisationer. Dock bör det alltid finnas tydliga gränser mellan vad som är kommunala respektive landstingsverksamheters ansvar. I planeringen av insatserna till det enskilda barnet bör föräldrarna aktivt delta och för detta krävs såväl stöd som information från ansvariga inom respektive omhändertagandenivå.

Ansvarsfördelning och samverkan

Neurologiska utvecklingsavvikelser/neuropsykiatriska funktionsstörningar är vanliga hos de barn som söker barnpsykiatri och barnmedicin. Därför måste det inom hälso- och sjukvården finnas adekvat kunskap för att kunna identifiera problemen samt kanaler och rutiner för hur och var en utredning skall ske.

Prevention

Betydelsen av tidig upptäckt av barn med neurologiska utvecklingsavvikelser/neuropsykiatriska funktionsstörningar för att förhindra sekundära problem har betonats i såväl internationella som nationella studier. I detta har barnhälsovården en nyckelroll, men även barnläkare, BUP-personal, logopedier m.fl. måste involveras. Socialstyrelsen har i Allmänna råd 1991:8 föreslagit att Barnhälsovårdens hälsoundersökning skall utformas så att dessa barn blir igenkända och remitterade för utredning åtminstone före skolstart.

För barnen har sannolikt de stora klasserna och brister i elevvårdsarbetet bidragit till att gruppen av barn med ADHD blivit ett stort problem på specialistnivå inom sjukvården.

Hälso- och sjukvårdens basverksamheter som t.ex. mödrahälsovården, barnhälsovården och skolhälsovården bör ha resurser för att genom en första screening identifiera de barn som inte har behov av en specialistutredning. Som

det nu är remitteras barn från basverksamheterna förskola/skola och barnhälsovård utan att grundutredningar är genomförda. Barnhälsovården behöver förstärkas och utbildning i utredning och diagnostik behöver tillföras på dessa nivåer för att minska köerna till specialistutredning.

Den enda rimliga strategien för att bistå barnets och familjens vardag är att genom skolhälsovård och elevvård (skolläkare, skolpsykolog, skolkurator, speciallärare) fånga upp och basutreda barns svårigheter och resurser, och därefter skapa anpassade pedagogiska arbetsmodeller. För att göra detta krävs inga specifika diagnoser. Att däremot lägga det primära utrednings- och åtgärdsansvaret på specialistnivå eller i sjukvården är att börja i fel ända. Att det också finns barn med mer komplicerade och komplexa s.k. neuropsykiatriska störningar är inget hinder för denna skolhälsovårdens och pedagogikens självklara uppgift.

Samhällets enda möjlighet att kunna ge alla barn och specifikt gruppen av barn med s.k. neurologiska utvecklingsavvikelse/neuropsykiatriska funktionsstörningar en god och sund arbets- och utvecklingssituation, vore att upprusta hälsovården och elevvården inom förskola och skola med kompetens att förstå, basutreda och pedagogiskt stödja barn med funktionssvårigheter och därmed också bättre uppmärksamma barn med svårigheter av annat slag. Skolhälsovården/elevvårdsteam kan sedan vid behov remittera till lokala centra för utvidgad utredning/undersökning. Denna ansvarsnivå kan sedan vid behov remittera till länsövergripande neuropsykiatriska specialistverksamheter för de mest komplicerade ärendena.

Kunskapsöversikt om ADHD hos barn och vuxna

Socialstyrelsen kommer före sommaren 2002 att presentera en "Kunskapsöversikt – utredning, diagnostik och behandling – om ADHD hos barn och vuxna". Den kommer kunna ligga till grund för utarbetandet av lokala vårdprogram inom berörda delar av hälso- och sjukvården.

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387)

I lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade finns i tillämpningen oklarhet om personer med ADHD/DAMP ingår i personkretsen för rätt till insatser enligt LSS. Socialstyrelsens uppfattning i denna fråga är följande:

I 1 § LSS beskrivs vilka som ingår i den så kallade personkretsen.

I punkt 1 ingår personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd.

Av specialmotiveringen i lagens proposition (Prop 1992/93:159) beskrivs autism eller autismliknande tillstånd som ”sådana djupgående störningar i fråga om social förmåga, kommunikation och beteende som medför allvarligt funktionshinder i fråga om psykosocial och/eller pedagogisk anpassning. Störningarna debuterar under barndomen, oftast men inte alltid före 3 års ålder, och ger nästan alltid allvarliga psykiska funktionshinder under hela livet.”

Det som i lagen beskrivs som ”autismliknande tillstånd” är oftast Atypisk autism, som inte fullt ut uppfyller kriterierna för autism, dvs den debuterar inte före tre års ålder och har inte lika framträdande symptom som vid autism. För att få diagnosen måste huvudkriteriet, kvalitativt nedsatt förmåga till social interaktion vara uppfyllt på samma sätt som vid diagnoserna Asperger och autism.

Aspergers syndrom infördes som diagnos 1993 och karaktäriseras av samma slags kvalitativa avvikelser i socialt samspel som vid autism. Brister i ömsesidigheten och gensvaret på andras verbala och icke verbala uttryck är utmärkande. Det råder fortfarande delade meningar inom forskningen om Asperger borde finnas som diagnostisk enhet eller om det är på detta sätt som autism yttrar sig om man greppar språket tidigt och är normalintelligent. Aspergers syndrom ingår i autismspektrat.

De ovan beskrivna diagnoserna ingår i personkretsen för 1 § punkt 1 LSS.

DAMP är ett samlingsbegrepp som används för att beskriva barn med uppmärksamhetsproblem, motoriska och eller perceptuella problem. Det rör sig om en kombination av svårigheter som påverkar och stärker varandra. Barn och ungdomar med DAMP är olika begåvade precis som alla andra. Ibland används begreppet ADHD för barn med en kombination av uppmärksamhetsproblem och impulsivitet/överaktivitet. DAMP är alltså ingen allmän beteckning för barn som har ett oroligt beteende i skolan eller är olydiga.

Det är viktigt att en ordentlig bedömning eller utredning finns som kartlägger barnets svårigheter. Detta är nödvändigt för att barn, föräldrar och lärare ska kunna lära sig hantera situationen och för att rätt stöd och hjälp ska kunna sättas in. Behandlingen består av pedagogiska åtgärder. Det behövs rådgivning till lärare och föräldrar. Viss medicinering kan förekomma.

Barn med DAMP eller ADHD eller andra så kallade bokstavskombinationer ingår inte självklart i personkretsen för LSS. Det är viktigt att göra en bedömning utifrån situationen för varje enskild individ. Om ett barn ska anses tillhöra den så kallade personkretsen enligt 1 § punkt tre LSS, måste alla kriterier vara uppfyllda d v s det ska ha uppstått ett stort och varaktigt funktionshinder som förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen som medför ett omfattande behov av stöd och service.

Även om barnet inte tillhör LSS personkrets och kan få insatser enligt denna lag är det viktigt att samhället ger stöd och hjälp till barnet och familjen. Stödet i skolan och rådgivning till föräldrarna är, som redan nämnts, mycket viktigt för att barnet ska utvecklas i rätt riktning. Föräldrar till barn med DAMP kan också ha behov av avlastning för att orka med. Avlastning i dessa fall kan ges med stöd av Socialtjänstlagen.

Samverkansfrågor

Socialstyrelsen har i uppföljningen av handikappreformen respektive psykiatireformen uppmärksammat att funktionshindrade personer kräver ett omfattande och samordnat stöd. Vikten av samverkan mellan olika myndigheter och andra berörda verksamheter har påtalats. I Barnpsykiatrins slutbetänkande *Det gäller livet – Stöd och vård till barn med psykiska problem* (SOU 1998:31) påtalades behovet av nya kommunala samverkansformer för att åstadkomma en bättre samordning av verksamhetsformerna.

Socialstyrelsen har i sitt remissvar över betänkandet *Samverkan – om gemensamma nämnder på vård- och omsorgsområdet* (SOU 2000:114) tillstyrkt Samverkansutredningens förslag om utökade möjligheter för landsting och kommuner att samarbeta i en gemensam nämnd.

Motion 2001/02:Ju334 Brottsförebyggande insatser på individnivå av Matz Hammarström m.fl. (mp)

Inom Socialstyrelsen pågår ett förberedande arbete för att få till stånd tidiga insatser för "barn i gråzonen". Genom samarbete mellan förskola, socialtjänst och barnpsykiatri ska barn med problem tidigt identifieras och sedan erbjudas insatser inom den ordinarie verksamhetens ram. Samarbete med barnens föräldrar är en förutsättning. Strävan ska vara att få till stånd samarbete med föräldrarna kring barnens behov och problem. Det kan dock ibland röra sig om att enbart informera föräldrarna om hur man önskar hjälpa barnen pedagogiskt.

Socialstyrelsen bedriver två projekt som handlar om unga lagöverträdare. Det ena är ett regeringsuppdrag med uppföljning av socialtjänstens insatser efter avslutad vård för ungdomar som vårdats enligt LVU. Det andra uppdraget gäller kartläggning av förekomst av unga förövare av sexuella övergrepp. Ett första delprojekt är klart för avrapportering. Uppdraget fortsätter med ett metodutvecklingsarbete där socialtjänstens arbete med gruppen granskas och positiva arbetsmodeller dokumenteras.

Screeningprojekt våld mot kvinnor

Socialstyrelsen har inom ramen för ett regeringsuppdrag om våld mot kvinnor bedrivit ett metodutvecklingsprojekt där kvinnor vid besök på barmomske-mottagningar och ungdomsmottagningar rutinmässigt tillfrågats om våldsutsatthet. Projektet med screening om våld mot kvinnor pågick under april till december år 2001 vid totalt ett drygt 50-tal mottagningar i Dalarna, Skåne och Stockholms län.

Mer än 9 300 kvinnor har tillfrågats om våldsutsatthet under projektiden. Närmare 1 300 av dem har uppgett att de någon gång varit utsatta för våld, kontroll, hot eller sexuella övergrepp. För det stora flertalet har våldshändelserna legat en tid tillbaka, under barndom, tonår eller tidigare parrelationer. För ca 110–140 kvinnor rörde det sig om en närliggande eller pågående våldssituation. Ett femtiotal mottagningar fångade i screeningen under tre kvarts år upp ca 150 kvinnor som direkt ville ha hjälp i någon form, utöver samtalet med den personal som frågade om våldsutsattheten. 40 kvinnor ville göra polisanmälan om våldet och 26 kvinnor ville göra en anmälan till socialtjänsten.

Hot om våld utgör en allvarlig hälsorisk för en kvinna och det ofödda barnet. Det är en viktig förebyggande åtgärd att tidigt identifiera och ge stöd till kvinnor för att undvika att barn växer upp i familjer där fysisk och psykisk misshandel förekommer. Resultaten från projektet visar att screening kan bidra till att kvinnor med våldserfarenheter kan få hjälp och stöd. Såväl kvinnor som en majoritet av personalen anser att screening om våld bör ingå i den ordinarie verksamheten vid dessa mottagningar.

Motion 2001/02:Ju367 Rättspsykiatrisk vård eller fängelsestraff

av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd)

Frågan om rättspsykiatrisk vård eller straff är just nu föremål för diskussion i det förslag till reformerad lagstiftning som presenterats av Psykansvarskommittén i betänkandet *Psykisk Störning, Brott och Ansvar* (SOU 2002:3). Betänkandet är just nu ute på remiss och Socialstyrelsen har anmodats yttra sig över denna. De frågor som tas upp i motionen behandlas utförligt i betänkandet.

Socialstyrelsen instämmer i motionärens slutsats att det behövs ett förändrat regelsystem avseende påföljder för psykiskt störda lagöverträdare.

Socialstyrelsen vill dock framhålla att det ännu inte finns tillförlitliga metoder att avgöra vem som kommer att begå ett brott av alla dem som söker sig till psykiatri för hjälp. Av alla dem som söker (ca 15 000 per dag) är det ett fåtal som begår brott. Självklart är det viktigt att fortsätta att arbeta fram metoder för tillförlitlig riskbedömning på individnivå.

Preventiva åtgärder bör om möjligt prioriteras, men måste följas upp för att kunna avgöra om de haft någon effekt. Särskilt viktigt är att försöka åtgärda ett eventuellt missbruk, eftersom många av brotten begås just i samband med alkohol- eller annan drogpåverkan.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Kerstin Wigzell. I den slutliga handläggningen har deltagit avdelningscheferna Åsa Börjesson och Bo Lindblom samt chefsjuristen Kristina Widgren. Avdelningsdirektör Ingrid Ström har varit föredragande.

Enligt Socialstyrelsens beslut

Ingrid Ström